

The Narrative of Migration and the Status of Former Afghan Government Military Personnel

Sedigheh Piri *

Assistant Professor of Sociology, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran

Ahmad Ghiasvand

Associate Professor of Sociology, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran

Mohammad Basirat

MA of Sociology, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran

Abstract

One of the significant socio-political ruptures in Afghanistan occurred when the Taliban seized power for the second time. This development disrupted the country's political structure and social order, plunging society into chaos. Among the various social groups, military personnel experienced particularly challenging conditions, as they found themselves facing those they had fought against for years, leaving them with no choice but to flee. This article aims to explore the narratives of this group's shifting social status and position. The research field includes 20 military individuals who fled to Iran following the collapse of the Afghan government. The study employs thematic analysis. Key theoretical concepts include stratification, status, status anxiety, habitus, and social trajectory. The overarching themes identified in the study are: the nightmare of retaliation; arduous and monotonous labor; the emergence of hysteresis habitus; longing for lost values; statelessness and the gradual demise of a soldier; feelings of helplessness and the loss of life's meaning; and displacement and social distress. Military personnel endure a wide range of psychological and emotional injuries that, while not fatal like war, are nonetheless traumatic. The profound collapse resulting from the erosion of their core values and status constitutes one such traumatic impact.

* Corresponding Author: sedighe.piri@atu.ac.ir

How to Cite: Piri, S., Ghiasvand, A., Basirat, M. (2024). The Narrative of Migration and the Status of Former Afghan Government Military Personnel, *Quarterly Journal of Social sciences*, 30(103), 93-130. DOI: 10.22054/qjss.2024.82120.2837

Keywords: Military Personnel, Afghanistan, War, Migrant, Status, Habitus, Iran.

Problem Statement

Afghanistan has experienced extensive political, social, and economic changes in recent decades. With the fall of the previous government and the takeover by the Taliban, fundamental changes occurred in social and political structures, pushing many social groups, particularly military personnel, to the margins. The military forces of the former government, who had fought for twenty years against the Taliban to secure the country, now face serious physical and social risks. These developments forced them to migrate. Upon entering Iran, they found themselves in a position lower than their previous social status. This research seeks to explore the status changes of these military migrants and examines how these transformations have impacted their lives.

Theoretical Framework

This study draws on Max Weber's theories of social stratification, the concept of social status, and Pierre Bourdieu's concept of habitus.

Research Methodology

This qualitative research uses thematic analysis. The study sample includes 20 military personnel who migrated to Iran after the fall of the Afghan government. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed in three stages: description, reduction, and interpretation.

Findings

The study identified seven key themes:

- Nightmare of Retaliation: Migrant military personnel suffer from threats to their lives and social standing from the Taliban. Many of them, even in Iran, do not feel secure and are fearful for their lives and their families.
- Hard and Monotonous Work: Former soldiers in Iran take on exhausting jobs such as construction labor, plastic recycling, and security work, which have no connection to their previous skills and status.

- Emergence of Incompatible Habitus: Losing their military jobs and entering new work environments with different expectations and values has created many inconsistencies for them.
- Longing for Lost Values: Participants consider the loss of social status and military ideals as the greatest blow to their lives.
- Statelessness and Gradual Death: The distance from their homeland and the lack of belonging to the new community has created a sense of identity loss and grief among the migrant military personnel.
- Feelings of Helplessness and Meaninglessness in Life: Former soldiers have lost hope and motivation to continue living due to unfavorable economic and social conditions.
- Displacement and Social Distress: Social pressures, negative labels, and feelings of rejection from the host community have exposed them to psychological and social challenges.

Conclusion

The political and social transformations in Afghanistan, especially after the fall of the previous government and the rise of the Taliban, have had profound and widespread effects on various social groups. These changes have specifically affected the military personnel of the former government, causing fundamental shifts in their social, economic, and psychological positions. Former soldiers, who once held high status in the previous Afghan government, lost their social status after the collapse of the government and were forced to migrate to Iran. In the host community, they are no longer seen as important or valued, and most of them engage in non-specialized and hard jobs such as construction labor, plastic recycling, or security work. This sudden change has led to an identity collapse and status anxiety.

According to Bourdieu's theory, the habitus formed during their military career has become ineffective in the new environment. Former soldiers, accustomed to order, authority, and respect, now face disorder, instability, and scarcity of resources in their new environment. This incompatibility between their expectations and the new reality has led to psychological, social, and emotional crises. For these military personnel, the concept of homeland is central and sacred, and losing it has brought a sense of statelessness and exile. This feeling, compounded by the distance from their families and

concerns about the safety of their relatives from Taliban threats, has caused significant psychological distress.

Migrant military personnel, who once saw themselves as protectors of national values, now live without a homeland and without meaningful social identity. Former soldiers are facing a range of psychological issues such as depression, anxiety, and a sense of meaninglessness. These issues stem from difficult economic conditions, loss of social status, and the feeling of rejection by the host community. Negative social labels, such as being considered a deserter or traitor, further exacerbate these psychological wounds.

Exhausting and difficult work, low wages, and job insecurity have placed heavy economic pressures on the military personnel. Taliban threats against former military personnel and their families, not only in Afghanistan but also in Iran, have kept them in a constant state of fear. These threats, especially for those who served in elite military units, have turned into a "nightmare of retaliation."

Overall, this research shows that Afghan military migrants have fallen victim to broad political and social transformations that have stripped them of their previous social status and position. While the host community also faces numerous challenges, the implementation of coordinated programs to support this vulnerable group can help alleviate the consequences of the migration crisis and provide a foundation for their gradual reintegration into a meaningful life.

روایت مهاجرت و منزلت نظامیان دولت پیشین افغانستان

صدیقه پیری * استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ایران

احمد غیاث‌وند دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ایران

محمد بصیرت کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ایران

چکیده

یکی از این گسست‌های مهم سیاسی اجتماعی کشور افغانستان زمانی رخ داد که طالبان برای بار دوم قدرت سیاسی این کشور را در دست گرفتند. در پی این تحول، نظم جامعه برهم خورد و سراسیمگی، آحاد جامعه را فرا گرفت. در میان اقشار جامعه، نیروهای نظامی از جمله کسانی بودند که شرایط بغرنجی را تجربه کردند؛ چراکه در مقابل کسانی قرار گرفته‌اند که سال‌ها در برابر هم جنگیده بودند و حال چاره‌ای به جز هجرت نداشتند. مقاله حاضر درصدد مطالعه روایت این قشر از تغییرات پایگاهی و منزلت آنان است، میدان تحقیق شامل ۲۰ فرد نظامی است که پس از سقوط دولت افغانستان به کشور ایران گریختند. پژوهش حاضر به روش تحلیل تماتیک انجام شده است. از مهم‌ترین مفاهیم نظری تحقیق، قشر بندی، منزلت، دلهره منزلت، عادت‌واره و خط سیر اجتماعی است. تم‌های فراگیر مقاله به شرح زیرند: کابوس انتقام‌گیری؛ کار سخت و ملالت آور؛ ظهور عادت‌واره‌های ناهمخوان؛ در حسرت ارزش‌های ازدست‌رفته؛ بی‌وطنی و مرگ تدریجی یک نظامی؛ احساس درماندگی و بی‌معنا شدن زندگی و آوارگی و آزرده‌گی اجتماعی. برای نظامیان طیف وسیعی از صدمات و بیماری‌های روحی و روانی وجود دارند که برخلاف جنگ کشنده نیستند؛ اما تروماتیک محسوب می‌شوند. وسعت فروپاشی ناشی از تزلزل ارزش‌های مهم و منزلت آنان یکی از این صدمات تروماتیک است.

کلیدواژه‌ها: نظامیان، افغانستان، جنگ، مهاجر، منزلت، عاده‌واره، ایران.

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی است.

* نویسنده مسئول: sedighe.piri@atu.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

کشور افغانستان در دهه‌های اخیر تغییرات بسیاری را در حوزه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تجربه کرده است، به نحوی که می‌توان در آن شاهد تحول از یک جامعه سنتی پر سابقه به سمت جامعه‌ای رو به تحول بود در عین اینکه مسئله جهانی شدن بر این تحول نیز تأثیر گذاشته است. از طرفی همین رویدادها در چند دهه اخیر موجبات افزایش نگرانی، ناامنی و مشکل اقتصادی برای مردم این کشور فراهم کرده است. «بعد از چند دهه جنگ و بی‌ثباتی سیاسی، افغانستان یکی از فقیرترین کشورها در جهان باقی مانده است. در سال ۲۰۱۱ در شاخص انکشاف بشری سازمان انکشاف ملل متحد از جمله ۱۷۲ کشور، مقام ۱۷۲ را گرفت» (United Nations, 2011, cited in the National Risk and Vulnerability Assessment Report (۲۰۱۱-۲۰۱۲)). بر این اساس نیازهای اصلی جامعه افغانستان عبارت‌اند از: ایجاد صلح و ثبات، امنیت سراسری، رفاه و آسایش مدنی، شکل‌گیری هویت ملی و ایجاد حکومت فراگیر. «وضعیت عمومی کشور بازتاب‌دهنده نگرانی‌های در حال رشد مردم به دلایل ناامنی و مشکلات اقتصادی است» (Sarvei, 2015).

افغانستان کشوری است که تاریخ سیاسی‌اش انقطاع فراوان دارد، یعنی هر چند دهه، نظم نیمه ساختاریافته آن فروپاشیده و گروه دیگری قدرت سیاسی این کشور را پس از عملیات نظامی به دست گرفته است. در میان پدیده‌های اجتماعی، برخی تأثیر ماندگارتر و طولانی‌تری بر زندگی اجتماعی یک جامعه و ذهنیت افراد آن می‌گذارند و برخی به دلایل مختلف در زمان کوتاه‌تری به فراموشی سپرده می‌شوند و جای خود را به تجربیات دیگری می‌دهند. جنگ‌ها از نظر دامنه تأثیراتی که بر زندگی مردم می‌گذارند و همچنین تغییرات اجتماعی-فرهنگی گسترده‌ای که به وجود می‌آورند، خاطراتی ماندگار بر جای می‌گذارند.

اگرچه ممکن است در اهمیت جنگ در تاریخ و زندگی اجتماعی یک جامعه تردید کمتری وجود داشته باشد، اما گروه‌ها و اقشار مختلف اجتماعی و همچنین شهرها و مکان‌های مختلف (نسبت به دوری و نزدیکی به میدان نبرد) درجات مختلفی از این امر

دارند. آن‌ها متأثر از این پدیده هستند و هر یک به تناسب موقعیت خود با سطح ویژه‌ای از جنگ روبرو هستند. مهاجرت گروه‌های متأثر از جنگ به سرزمین‌های دیگر، یکی از سریع‌ترین اقداماتی است که در پیش گرفته می‌شود.

مهاجرت گروه‌های مختلف مردم افغانستان به کشورهای دیگر همانند ایران نوعی مهاجرت بین‌المللی تعریف می‌شود که در سال‌های گذشته بر شدت آن افزوده شده و مسئله‌مندی‌های خاص خود را در کشور ایجاد کرده است. ریشه‌های مهم این شکل از مهاجرت به ساختار سیاسی و روابط دولت-ملت حاکم برمی‌گردد؛ کشور افغانستان در ادوار گذشته، جنگ‌ها و تنش‌های داخلی و خارجی زیادی را به خود دیده است، این امر در افزایش روند مهاجرت ساکنان این کشور مؤثر بوده است، فروپاشی ساختار سنتی مبتنی بر سلطنت قوم پشتون و اعلام جمهوری و متعاقباً حضور شوروی در این کشور از بزنگاه‌های مهم سیاسی در این کشور است که صورت‌بندی تازه‌ای از قدرت در افغانستان ایجاد کرد که بر دامنه مشکلات این کشور افزود. جنگ و تنش و رقابت بر سر قدرت در این کشور به مهاجرت افراد زیادی از افغانستان به سوی کشورهای دیگر به‌ویژه ایران انجامید. پس از فروپاشی شوروی سابق و کناره‌گیری این کشور از صحنه وقایع، کشورهای همسایه خود از جمله افغانستان اوضاع این کشور رو به بهبودی نهاد؛ اما دیری نپایید که تفوق طلبی‌ها بین اجتماعات گوناگون این کشور سبب بروز جنگ‌های خونین داخلی گردید. از پیامدهای مهم جنگ داخلی در افغانستان کوچ یا مهاجرت تعداد زیادی از مردم این کشور به کشورهای دیگر به‌خصوص کشورهای همسایه است (Jamshidiha and Babaei, 2018).

در میان اقشار به‌شدت آسیب‌پذیر از جنگ، نیروهای نظامی دولت پیشین جمهوری اسلامی افغانستان است، گروهی که بیست سال در برابر طالبان جنگیده‌اند و دشمن درجه اول آنان محسوب می‌شوند؛ در پی این وضعیت و نبود آینده مصون برای شهروندان، موجی عظیمی از مهاجرت آغاز شد و روزانه هزاران نفر از مردم افغانستان برای بقا و حفظ جان‌شان به کشورهای همسایه از جمله ایران و پاکستان سرازیر شده‌اند که به‌نوبه خود

مشکلات و چالش‌های زیادی را ایجاد کرده است. در این میان در بین مهاجران افغانستانی، نظامیان بسیاری از دولت پیشین به ایران گریخته‌اند. البته گرچه در مورد تعداد دقیق این قشر آمار دقیقی موجود نیست ولی برخی نقل قول‌ها از مقامات سیاسی ایران از تعداد زیاد آن‌ها در ایران حکایت دارد^۱. آنان به مشاغل و حوزه‌های کاری عمدتاً بسیار متفاوت از شرایط پیشین خود مشغول شده و از شرایط و موقعیت نظامی‌گری، فاصله بسیاری گرفته‌اند؛ بنابراین سؤال اساسی مطالعه حاضر این است که نظامیان دولت پیشین افغانستان چه تجربه‌ای از موقعیت و منزلتشان در ایران دارند و چگونه آن را روایت می‌کنند؟

ادبیات پژوهش

با توجه به اهداف پژوهش، مسئله پژوهش از یک سو دربرگیرنده جنگ و تجربه زیسته نظامیان و از سوی دیگر، روایت مهاجرت و نحوه کنار آمدن با شرایط جدید است. زارع و همکاران (۲۰۱۵) در بررسی تجربه مهاجرت زنان افغان به ایران نشان دادند که بیشتر افراد از اختلالات عاطفی، روانی و اجتماعی ناشی از مهاجرت رنج می‌برند. مرادی و جمشیدی (۲۰۲۲) بر اساس گفتمان دیاسپورایی به بررسی وضعیت مهاجران افغانستانی در ایران پرداخته است. این پژوهش سه نوع مهاجرت مدنظر قرار داده شده و تلاش شده تا ویژگی‌های شخصیت‌های مهاجر، بر اساس سه دیدگاه متمایل به بازگشت، دارای احساس دوگانگی در بازگشتن به وطن یا مهاجرت دائم و گروه بریده از سرزمین مادری، مورد بررسی قرار گیرد تا ضمن دسته‌بندی شرایط زندگی مهاجران بر این اساس، معضلات و مسائل موجود در میان هر گروه بررسی و تحلیل شود. نتایج نشان می‌دهد وجود برخی مسائل و مشکلات در افغانستان و نابسامانی سیاسی تقریباً دائمی این سرزمین باعث شده است تعداد کمی از مهاجران، تمایل به

---

۱. برای مثال در مصاحبه آقای حشمت‌الله فلاح‌پیشه، رئیس سابق کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی، با این تیتربخبری: ادعای خطرناک درباره حضور ۸۸ درصد نظامیان افغانستانی در ایران / آن‌ها از دست طالبان فرار کرده‌اند. <https://www.khabaronline.ir/news/1964278>

بازگشت به سرزمین مادری داشته باشند. پاهیانین و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه‌شان به این نتیجه رسیده‌اند که تمایل به زندگی تا پایان عمر در ایران در میان گروه‌های مختلف مهاجران افغانستانی در ایران متفاوت است. تمایلات مهاجرت و مهاجرت از افغانستان به ایران و از ایران به کشور دیگری متأثر از موارد متعددی مانند ناامنی در افغانستان؛ شرایط اقتصادی در افغانستان و ایران؛ امکان اشتغال قابل قبول، تحصیلات و زندگی شغلی در ایران و دسترسی افغان‌ها به ترکیه و کشورهای اتحادیه اروپا است. عارفی (۲۰۱۲) تحقیقی را تحت عنوان جامعه سیاسی افغانستان انجام داده است. وی در این پژوهش به فقدان عدالت اجتماعی پرداخته است. وی تضادهای طبقاتی، تخریب نهادهای ملی و مخالفت با هویت قومی را دلیل پیدایش گروه‌های سیاسی در جامعه افغانستان می‌داند که عامل و دلیل رقابت است. مرور پژوهش‌های فوق نشان می‌دهد که در خصوص تحلیل وضعیت پایگاهی و قشربندی گروه‌های خاصی همانند نظامیان در افغانستان، قبل و بعد از جنگ به صورت خاص انجام نشده است، بدین ترتیب این تحقیق می‌تواند تا حدی کمبود تحقیق در این زمینه را جبران نماید.

حساسیت نظری پژوهش

از منظر پارسونز کنش اجتماعی در قالب هنجارها و ارزش‌های اجتماعی سازمان می‌یابد و هنجارها کنش فرد را در جهت هم‌نوایی سوق می‌دهد. یعنی فرد با خواست نظام انطباق می‌دهد. گرچه افراد از نتایج رفتار خود آگاه نیستند، ولی هدف و غایت دارند؛ یعنی همان عقلانی بودن. در مجموع فرد به‌طور ارادی و داوطلبانه کنش خود را در یک قالب اجتماعی انجام می‌دهد. از سوی پارسونز معتقد است نظام فرهنگی میانجی کنش متقابل میان کنشگران است و شخصیت و نظام اجتماعی را باهم ترکیب می‌کند. فرهنگ در نظام اجتماعی به صورت هنجارها و ارزش‌ها تجسم می‌یابد و در نظام شخصیتی ملکه ذهن کنشگران می‌شود (Ritzer, 1996: 140-120). از این رو، کنش ناشی از موقعیت و نقش اجتماعی فرد در جامعه است. پارسونز «آمیزه نقش - منزلت را به‌عنوان واحد بنیادی در بررسی نظام اجتماعی بکار برد که جنبه‌ای از یک عنصر سازنده ساختاری در نظام

اجتماعی به شمار می‌آید. منزلت به یک جایگاه ساختاری در داخل نظام اجتماعی اطلاق می‌شود و نقش همان کاری است که کنشگر در یک چنین موقعیتی انجام می‌دهد. سه عامل انتظارات، هنجارها و تضمین‌ها عناصر تشکیل‌دهنده نقش‌ها در کنش متقابل هستند (Tavasoli) 1994

در بحث از رویکردهای مختلف درباره قشربندی اجتماعی، مارکس بیش از هر چیز بر بعد اقتصادی طبقه تکیه نمود. نظریه ماکس وبر نیز بر پایه تحلیل مارکس بنا گردید، اما وی دو جنبه اساسی دیگر قشربندی را علاوه بر طبقه تشخیص می‌دهد. او یکی از آن‌ها را پایگاه ۱ و دیگری را حزب ۲ می‌نامد (Giddens, 2006: 225). پایگاه، به تفاوت‌های میان گروه‌های اجتماعی از نشر احترام یا اعتبار اجتماعی که دیگران برای آن‌ها قائل می‌شوند، اطلاق می‌شود. تمایزات پایگاهی اغلب از تقسیمات طبقه‌ای مستقل است و احترام اجتماعی می‌تواند مثبت یا منفی باشد. اگرچه طبقه به‌طور عینی معین می‌شود، پایگاه به ارزیابی‌های ذهنی افراد بستگی دارد. طبقات از عوامل اقتصادی مربوط به دارایی و درآمد نشأت می‌گیرد؛ پایگاه به‌وسیله شیوه‌های زندگی گوناگونی که گروه‌ها دنبال می‌کنند تعیین می‌گردد (Giddens, 2006: 226). پایگاه به معنی موقعیت و جایگاهی است که یک فرد می‌تواند در جامعه و یا در یک گروه اجتماعی اشغال کند. از سویی پایگاه‌ها کارکردهایی دارند که آن‌ها را نقش می‌نامند. پس نقش‌ها وابسته با پایگاه‌اند و رفتارهای خاصی هستند که از اشغال‌کنندگان یک پایگاه انتظار می‌رود (Babbie, 2007: 35). همچنین اگر در یک نظام اجتماعی موقعیت‌های اجتماعی به‌طور متفاوت ارزیابی شوند، یعنی از نظر اهمیت و ارزش درجه‌بندی شوند، در آن صورت مقام یا پایگاه اجتماعی به وجود می‌آید (as cited in Rafi'pour Berger, 1998:383). از طریق پایگاه «یک ارزیابی اجتماعی مثبت یا منفی از عزت‌نفس یک فرد بر اساس یکی از خصوصیات مشترک اعضا (گروه) انجام می‌گیرد (Weber, 1976:683). پایگاه جایگاه یک فرد را در سلسله‌مراتب

درون یک گروه بر اساس منزلت ۱ و امتیازات و تفاوت او با دیگر اعضاء تعیین می‌کند (Lovaglia & Houser, 1996: 868). «مارشال» با صراحت منزلت را هم‌معنا با پایگاه می‌داند. «آلن بیرو» بیان می‌دارد: اعتبار اجتماعی (منزلت) نفوذ و اعتباری است که دیگران به شخص به جهت خصایص گوناگون و کم‌وبیش واقعی که به او منتسب می‌دارند، می‌بخشد» (Beiro, 1987: 293). زیمل (۱۹۵۰) آن را پدیده‌ای نسبی و مبتنی بر ارزش نهادن و به رسمیت شناختن مدعی اشغال‌کننده پایگاه توسط جامعه توصیف کرده‌اند. آیزنشتات (۱۹۶۸) منزلت را یک پاداش اجتماعی بنیادی و نماد پایگاه فرد مورد نظر تعریف می‌کند (Malek, 2004: 8). پس منزلت اجتماعی به مجموعه‌ای از امتیازات و پاداش‌هایی اطلاق می‌گردد که افراد جامعه به یک نقش می‌دهند، که برخاسته از میزان مؤثر و مفید بودن آن نقش با توجه به فضای حاکم و موجود می‌باشد. پس موقعیتی است که فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی در ارتباط با اهمیت و ارزشی که نقش اجتماعی وی در جامعه دارد، به دست می‌آورد. به عقیده بیلتون (2002: 71). قشربندی اجتماعی تقسیم و تفکیک جامعه به لایه‌ها یا اقشار نابرابر از لحاظ درآمد، ثروت، جنسیت، قدرت، منزلت سن، مذهب یا برخی ویژگی‌های دیگر است. در این میان منزلت، به احساساتی اشاره دارد که «جایگاه» در دیگران برمی‌انگیزد. جایگاه نیز، جایی است که فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی اشغال می‌کند. منزلت و احترام دو مفهوم به هم مرتبط هستند که معنای سوم دیگری همانند «به رسمیت شناخته شدن» را به ذهن متبادر می‌سازند (سنت، ۱۳۹۸: ۷۴). وبر در اقتصاد و جامعه، (2005: 101) بیان می‌کند: منزلت مشتمل است بر مجموعه‌ای از افراد که به دلیل موقعیتشان در یک گروه بزرگ‌تر، از نوع و درجه ویژه‌ای از منزلت برخوردارند و احتمالاً مدعی انحصارات ویژه‌ای هستند. وی مهم‌ترین سرچشمه‌های تکوین مرتبه‌های مختلف را از قرار زیر برمی‌شمارد: الف) مهم‌ترین آن‌ها شکل‌گیری سبک ویژه زندگی، به خصوص نوع شغل مورد نظر است. ب) کاریزمای موروثی برخاسته از ادعا بر یک موقعیت منزلتی ناشی از تولد و ج) سلسله‌مراتبی یا سیاسی متناسبی که گروه‌های اجتماعی مشخص

انحصاری کرده‌اند.

بر این اساس، منزلت اجتماعی به مجموعه‌ای از امتیازات و پاداش‌هایی اطلاق می‌گردد که افراد جامعه به یک نقش می‌دهند، که برخاسته از میزان مؤثر و مفید بودن آن نقش با توجه به فضای حاکم و موجود می‌باشد. پس موقعیتی است که فرد در سلسله‌مراتب اجتماعی در ارتباط با اهمیت و ارزشی که نقش اجتماعی وی در جامعه دارد، به دست می‌آورد. به نظر برگر و همکاران عواملی که موجب با ارزش شدن موقعیت‌ها می‌گردند بر اساس سه نوع مرجع ساختاری ارزیابی می‌شوند: ۱) ساختار وابستگی گروهی ۱ مانند تعلق به یک گروه برتر نژادی، شغلی و مذهبی. ۲) ساختار توانایی ۲ وقتی که انسان‌ها بر اساس توانایی‌هایشان ارزیابی شوند ۳) ساختار نتایج ۳ وقتی انسان‌ها بر اساس نتایج کارشان ارزیابی شوند (Rafi'pour, 2003: 420).

لیپست و همکاران بیان می‌دارند که روابط میان ابعاد مختلف قشربندی در جوامع و در دوره‌های گوناگون تغییر می‌کنند. این روابط در طول دوره‌های تغییر اجتماعی سریع (مانند وضعیت پس از جنگ) سست‌ترین وضعیت را دارند. این نوع تغییرات می‌تواند شامل تغییر در ارزش‌های اجتماعی، پیدایش مشاغل جدید، جابجایی در هرم قدرت و تغییر در پایگاه اجتماعی افراد شود که نتیجتاً باعث پدید آمدن عدم تناسب در ابعاد پایگاه اجتماعی شده و به دنبال آن ناسازگاری منزلتی اجتماعی در بین قشر خاصی از افراد جامعه بروز نماید (Lepst, 2002). چنانچه بعضی از یافته‌ها نشان می‌دهد بسیاری از افراد یا گروه‌ها در اثر فقدان تناسب در ابعاد پایگاه اجتماعی یا ناسازگاری منزلتی دچار فشار و تنش‌هایی می‌شوند که در برابر آن‌ها به صورت نگرشی و رفتاری عکس‌العمل‌های مشکل‌ساز و بحران‌آفرینی از خود نشان می‌دهند (Berger, 1992). همچنین بررسی یافته‌های موجود در زمینه مشکلات روانی - اجتماعی بازماندگان جبهه‌های جنگ نشان می‌دهد که نوع نگرش و برداشت ذهنی افراد نسبت به جایگاه اجتماعی خویش (منزلت

-
1. Categorical structure
  2. Ability structure
  3. Outcome structure

اجتماعی)، علاوه بر عوامل مؤثری که در طول رشد و در زمانی که تصور از خویشتن شکل می‌گیرد، به عوامل دیگری مانند، روابط با همسالان، استقلال، خودکفایی، وضعیت مادی، تحصیلات، تأهل، روابط با اعضای خانواده و نوع نگرش مسئولین و توده مردم بستگی دارد (Kohen, 1997 & Colman, 1995). بنابراین وقتی ساختار اجتماعی به گونه‌ای تغییر یابد که منزلت اجتماعی افراد گروه آن‌چنان که مورد انتظارات است، برآورده نمی‌شود، موجب دلهره منزلت می‌گردد. پس در واقع این افراد و فضای اجتماعی می‌باشد که ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه را مورد ارزش‌گذاری قرار می‌دهد (Ghiasvand, 2016).

«دلهره منزلت یا دلهره مقام، نوعی اضطراب روانی است که هنگامی رخ می‌دهد که در مجموعه منزلت‌های فرد تضاد موجود باشد. به عبارتی محیط اجتماعی وی، اعتباری را که حقاً به او تعلق دارد نسبت به او ادا نمی‌کند» (Lover, 1993: 161). دلهره منزلت شامل موارد زیر است:

الف) حاشیه‌ای بودن: یکی از انواع منزلت حاشیه‌ای بودن است. به عبارت دیگر حاشیه‌ای بودن عبارت است از زندگی فرد در دو یا چند دنیای اجتماعی بدون آنکه به هیچ‌یک از آن‌ها کاملاً تعلق داشته باشد. حاشیه‌ای بودن منزلت برای گروه اضطراب روانی تولید می‌کند. «هیوز» بیان می‌دارد که فرد ممکن است از پنج طریق بکوشد حاشیه‌ای بودن خود را تقلیل دهد. یکی اینکه دست از مبارزه شسته و به منزلت قبلی خود رجعت کند، دوم این است که بگذارد یکی از منزلت‌های وی به‌عنوان یک منزلت نابود گردد. طریقه سوم این است که وی از منزلتی که با سایر اهداف منزلتی او تداخل می‌کند، کناره‌گیری کند (Everett, 1949: 405-13). چهارم اینکه، فرد ممکن است یک یا چند منزلت خود را به صورتی بازتعریف شده بیابد که موجب حل تضاد مزبور گردد. بالاخره، نظام اجتماعی ممکن است به نحوی تغییر کند یا تغییر داده شود که گروه حاشیه‌ای تبدیل به بخش ادغام‌شده‌ای در مجموعه اجتماعی گردد. بدین ترتیب طبق فرمول‌بندی هیوز، نوعی از دگرگونی (چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی) برای تقلیل حاشیه‌ای بودن

ضروری است (Hughes, 1949: 58-65). هیوز مدعی است که چنین منزلتی هم خود نتیجه دگرگونی سریع است و هم عاملی در دگرگونی محسوب می‌شود.

ب) ناهماهنگی در منزلت‌ها: نوع دوم دلهره مقام و منزلت از نبود آنچه غالباً به نام تبلور منزلت، یا همگرایی منزلت‌ها یا هماهنگی منزلت‌ها عنوان می‌شود، ناشی می‌گردد. همان‌طور که «لنسکی» استدلال کرده است، ناهماهنگی منزلت‌ها «بعد غیر عمودی» منزلت است (Lenski, 1954: 405-13). بدین معنی که منزلت پدیده‌ای یک بعدی نیست، بلکه «مجموعه‌ای از موقعیت‌ها در مجموعه‌ای از سلسله‌مراتب مربوطه» است.

ج) کناره‌گیری از منزلت: نوع سوم دلهره منزلت توسط «هیگن» مشخص گردیده است. او تأکید شدیدی بر این امر داشت که یک گروه در یک جامعه ممکن است دچار کناره‌گیری از منزلت گردد. به معنی از دست رفتن منزلت گروه بخصوصی است که زمانی از آن برخوردار بوده‌اند. در واقع، این گروه به مرور زمان تحرک رو به پائینی خواهد داشت. این نوع از دلهره منزلت با نوع اول (حاشیه‌ای بودن) که مضمون آن کوششی برای تحرک روبه بالا است و با نوع دوم (ناهماهنگی منزلت‌ها) که هیچ اشاره الزامی به تحرک ندارد متفاوت است (Ibid: 162).

از این رو، بحث دلهره منزلت در نظامیان افغانستانی از این حیث قابل مطالعه است که نوعی برداشت متفاوت و ناهمسان در باور آن‌ها نسبت به وضعیت منزلت اجتماعی‌شان قبل و بعد از سقوط دولت گذشته مشاهده می‌گردد؛ در واقع از یک سو، در دوره گذشته جایگاه و منزلتی نسبت به میزان منزلت اجتماعی دیگر با افراد عادی جامعه داشتند. از سوی دیگر، شرایط اجتماعی در ایران به گونه‌ای نیست که انتظارات و توقعات مرتبط با منزلت اجتماعی آن‌ها را برآورده سازد. این ناهمسانی در قالب فردی مهاجر و کمتر شناخته‌شده در قالب مؤلفه‌های دلهره منزلت قابل تحلیل است.

شانس یا بخت زندگی: اصطلاح فرصت، بخت یا شانس‌های زندگی را برای اولین بار وبر به کار برد. منظور وی، کامیابی‌ها، بهره‌مندی‌ها و امکانات اختصاصی شخص از لحاظ برخورداری از ثروت، وضعیت بیرونی زندگی و تجربه شخصی بود. فرصت‌های

زندگی طیف وسیعی از امکانات از «احتمال زنده ماندن در طول سال پس از تولد تا امکان برخورداری از امکانات بهداشت و درمانی، امکان به راه انحراف کشیده نشدن در دوره نوجوانی و... را در برمی گیرد (Tamin, 1994: 93). این مفهوم به رابطه حیثیت و موقعیت طبقاتی و تأثیر آن‌ها بر نیروی حیاتی یک فرد اشاره دارد، به عبارتی افراد هم‌طبقه و هم جایگاه، در جستجوی کیفیت خوب زندگی و رفع نیازهای خود، با امتیازات و محرومیت‌های مشترک مواجه می‌شوند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کیفی و به روش «تحلیل تماتیک» انجام شده است. مشارکت‌کنندگان پژوهش، عبارت از کلیه نظامیانی است که پس از سقوط دولت افغانستان به کشور ایران مهاجرت کرده‌اند. پژوهشگر برای یافتن افراد موردنظر به شهرهای قم و تهران و حومه آن سفر نموده و سوژه‌های موردنظر را در بناهای نیمه‌کاره و در حال ساخت (کار ساختمانی) کانکس‌های شهرداری و فضای سبز و مراکز بازیافت پلاستیک به‌طور نمونه گیری تعمّدی از حیث مهاجر بودن و نظامی بوده انتخاب نموده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته استفاده شده است.

درواقع، کمک گرفتن از مصاحبه نیمه‌ساخت یافته در فضایی مناسب به مشارکت‌کنندگان اجازه داد تا آزادانه به توصیف تجربه خود از مهاجرت و تغییر پایگاهشان در ایران بپردازند. البته قبل از شروع مصاحبه در مورد زمینه شغلی مجری و اهداف پروژه توضیحاتی به افراد داده شد. پس از اطمینان بخشی به محرمانه بودن پاسخ‌ها و عدم گزارش نام افراد و یا دفتر و اداره موردنظر مصاحبه‌ها آغاز شد در صورت موافقت پاسخگویان، مصاحبه‌ها ضبط و در غیر این صورت پاسخ‌ها یادداشت می‌شدند. بعد از جمع‌آوری داده‌ها، در سه سطح به تحلیل داده‌ها پرداخته شد: مرحله اول) توصیف داده‌ها: در این مرحله ابتدا هر یک از مصاحبه، پیاده‌سازی شدند؛ بعد با مرور کلی هر یک از تجربیات برای آن «یادداشت گشتالتی» در قالب خلاصه‌ای در حد چند جمله تنظیم گردید؛ مرحله دوم) تقلیل داده‌ها: در این مرحله با پشتوانه عناصر و فرایندها و خوانشی که محقق از

تجارب زیسته زندگی نظامیان داشت؛ سعی گردید، مضامین اولیه استخراج شود. مرحله سوم) تفسیر داده‌ها: مرحله پایانی از تحلیل داده‌های حاصل به دنبال معنا دادن به یافته‌ها و انتزاعی نمودن آن‌ها می‌باشد. در واقع در این مرحله سعی می‌شود الگوها و معانی حاصل از تجارب در قالب مضامین کلی‌تر مورد تحلیل قرار گیرد.

این مطالعه برای تأمین اعتبار از شیوه‌های اعتبار انتقال‌پذیری، قابلیت اعتماد و قابلیت تأیید بهره برده است. قابلیت اعتبار بدین معناست که مطلوبیت بازنمایی ساختار و مفهوم پدیده مورد نظر چه میزان است (Karsoul, 2015). به منظور رعایت قابلیت اعتبار پژوهش، تمامی مشارکت‌کنندگان مهاجر افغانستانی و حداقل چند ماهی در ایران ساکن باشند. توجه به نظر سیلورمن که مدافع توافق میان کدگذاران است، پس از کدگذاری صورت گرفته و استخراج واحدهای معنایی به دست یکی از پژوهشگران، از همکار دیگر طرح خواسته شد به کدگذاری متن‌های پیاده‌شده بپردازند. در واقع در این مطالعه افزون بر دقت در یادداشت‌برداری به ثبات پاسخ‌های کدگذاران دیگر تکیه شده است. در پایان در جلسه‌های گوناگون، توافق مشترکی میان واحدهای معنایی و مضامین حاصل به عمل آمد. همچنین یکی از راه‌های دیگر تطبیق یافته‌های حاصل با برداشت مشارکت‌کنندگان بود. در واقع بعد از رسیدن به مرحله کدگذاری محوری نتایج حاصل با برخی از مشارکت‌کنندگان دسترس در میان گذاشته شد و خواسته شد نظر خود را در ارتباط با آن ابراز نمایند.

جدول ۱. اطلاعات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان در تحقیق

Table 1. Background Information of the Research Participants

نام	سن	درجه نظامی	درجه تحصیل	قوم	مذهب	سایر توضیحات
۱.	۴۳	ستوان	دیپلم	هزاره	شیعه	مقنی‌گری
۲.	۴۹	سروان دوم	۱۴ پاس	سادات	شیعه	در یک شهرک صنعتی نگهداری بود
۳.	۳۷	ستوان قوای قطعه خاص	دیپلم	تاجیک	سنی	کار شاقه، کندن کاری، مقنی‌گری.
۴.	۲۵	گروهبان دوم	لیسانس نظامی	هزاره	شیعه	کار ساختمانی، زندگی در محل کار

نام	سن	درجه نظامی	درجه تحصیل	قوم	مذهب	سایر توضیحات
۵.	۴۲	سروان دوم	لیسانس	هزاره	شیعه	کار ساختمانی
۶.	۳۹	سرهنگ دوم	دیپلم	هزاره	شیعه	توانسته یک کار کوچک برای خودش راه بیندازد
۷.	۲۹	گروهبان دوم	دیپلم	هزاره	شیعه	محل کار ساختمان در حال تأسیس و بنای ساختمان
۸.	۴۶	ستوان دوم	دیپلم	پشتون	سنی	ذغال سازی
۹.	۳۰	ستوان	دیپلم	تاجیک	سنی	نگهبان و کارگر ساختمانی
۱۰.	۲۹	گروهبان دوم	دیپلم	هزاره	شیعه	بنای ساختمان
۱۱.	۲۸	سرباز	دیپلم	هزاره	شیعه	کارگر شهرداری
۱۲.	۳۵	ستوان	بی سواد	سادات	شیعه	کارگر ساختمانی
۱۳.	۳۶	ستوان	کلاس ۱۰	سادات		کارگر ساختمانی
۱۴.	۴۵	سرهنگ	لیسانس نظامی	ازبیک	سنی	کارگر ساده
۱۵.	۳۱	افسر	مدرک ۱۴ و لیسانس نظامی	هزاره	شیعه	کارگر بازیافت پلاستیک و زباله
۱۶.	۳۶	ستوان	دیپلم	تاجیک	سنی	کارگر گلخانه / عضو سابق نیروهای ویژه اردو (ارتش)
۱۷.	۲۸	ستوان دوم	دیپلم	سادات	مسلمان	نگهبان بک مجتمع
۱۸.	۳۶	گروهبان دوم	دیپلم	ازبیک	سنی	-
۱۹.	۴۷	سروان دوم	لیسانس	هزاره	شیعه	-
۲۰.	۳۸	افسر	دیپلم	تاجیک	سنی	-

یافته‌های تحقیق

در مطالعات کیفی عملیات جمع آوری و تحلیل داده‌ها هم‌زمان اتفاق می‌افتد. در این مطالعه سعی شده با مرور چندباره هر مصاحبه‌های تایپ شده، مقایسه مستمر و طولانی مدت مصاحبه‌ها باهم، استخراج عناصر اساسی هر یک از تجربیات، به تدریج ابتدا واحدهای معنایی، سپس مضامین اولیه و در آخر مضامین اصلی استخراج شود.

کابوس انتقام‌گیری

نظامیان فراری، آواره‌گانی که به یک معنا، نه آن‌سوی مرز حضور دارند و نه اینجا؛ ولی هم‌زمان هر دو جا هستند! آن‌سوی مرز، حضور ندارند چون نمی‌توانند حضور داشته باشند، مسئله مرگ و زندگی است، این طرف مرز، حضور ندارند چون نباید حضور داشته باشند غیرمجاز هستند و غیرقانونی. آن‌سوی مرز، ترسی است که آنان را به اینجا کشانده است و این طرف مرز، ترسی است که آنان را دوباره بازگرداند، آن‌سوی مرز دشمن پنداشته می‌شوند و نمی‌توانند بمانند و این طرف مرز غیر است و بیرونی است جواز ماندن ندارند. آن‌سوی مرز حضورش به کلی منتفی است و این طرف مرز، حضورش معنا پیدا نمی‌کند و ارزشی ندارد.

گفته‌های ذیل روایتی است از داستان بیم و گریز و گذرگاه‌های سخت ماندن و رفتنشان است، بسیاری از آنان از ترس و هراسی صحبت می‌کنند که بر زندگی آنان سایه افکنده است. خیلی کم تردد می‌کنند و هر کاری را نمی‌توانند انجام دهند، آنان از وضعیت دشوارشان شکایت دارند؛ نقل زیر را یکی از این مصادیق است:

«ما در سوراخ‌ها زندگی می‌کنیم، نمی‌توانیم از این شهر به دیگه شهر برویم یا آزادانه بگردیم، راحت نیستم کسی که روزی لباس نظامی پوشیده باشد می‌تواند یک نظامی ره درک کند، بقیه، آگه یک کار معمولی و سرپناهی داشته باشد مشکلی ندارد من همین‌ها را هم ندارم ولی درعین حال که مرا راضی نمی‌کند»
(مصاحبه‌شونده با کد ۱).

نظامیان از گروه‌های به شدت در معرض خطر هستند حتی اگر طالبان به آنان کاری هم نداشته باشند از آن‌ها دلخور هستند و حمایت نمی‌کنند و افراد سودجویی زیادی هستند که بخواهند به آنان صدمه بزنند. یکی آنان وضعیتش پس از تسلط طالبان را چنین روایت می‌کنند.

«با آمدن طالبان همه زندانیان آزاد گردید در بین این‌ها همه شکل آدم بودند قاتل، قاچاقچی مواد مخدر کسانی که قانون‌شکن بودند و چه‌بسا از دست ما در حقیقت

از دست قانون آزرده بودند چون ما دشمن فرد یا گروهی خاصی نبودیم چون دولت مال فرد نیست دولت برای همه بود، می‌خواهم این را بگویم که ما دشمن مردم افغانستان نبودیم، دشمن شخص نبودیم، ما فقط از ناموس، خاک و تمامی ارضی کشور خود دفاع می‌کردیم» (مصاحبه‌شونده با کد ۱)

یکی از شیوه‌هایی که گاهی طالبان در پیش می‌گیرند این است که اگر خود فرد که از نظر آنان مجرم است در صحنه حضور نداشته باشد نزدیکان آن را مثلاً پسر، برادر یا حتی پدرش گرفتار و زندانی می‌کند و اگر هم خود طرف حاضر نشود آنان را شکنجه می‌کند و به خانواده‌اش آسیب می‌رساند روایت ذیل داستان مستند یکی از همین گونه موارد است.

«یک نفر از دوستان ما بود سرباز بود؛ اما در منطقه خود آدم با نفوذی هم بود پس از سقوط دولت فرار کرد ایران آمد طالبان پسرش را دستگیر کرد و ازش خواست که به افغانستان برگردد و اگر نه پسرش را می‌کشد این نمی‌خواست برود موسفیدان منطقه از طرف طالبان تماس گرفت و تضمین داد و این برگشت افغانستان طالبان پسرش آزاد کرد؛ اما خودش را زیر شکنجه کشتند» (مصاحبه‌شونده با کد ۹).

گر چه چندان نمی‌توان همه چیز را سیاه یا سفید دید شاید طالبان همه کسانی را که نظامی بودند شکنجه نکنند یا به قتل نرسانند ولی نظامیان پیشین در نظام طالبان حتی در ایران احساس امنیت نمی‌کنند. نقل قول زیر مربوط به یکی از فرماندهان است:

«من فرمانده بودم و طبعاً مخبره استفاده می‌کردم آن‌ها این صداها را شنیدند و دارند چندروز پیش یکیش از این صداها برام فرستاده بود اگر احساس خطر نمی‌کردم دوست نداشتم مهاجرت کنم، زن و فرزندم آنجا گیر مانده‌اند، ما از چند جهت احساس خطر می‌کردیم؛ یک تعداد برای طالبان خوش خدمتی می‌کردند به تعقیب نیروهای نظامی می‌پرداختند. قاتلان، دزدان و قاچاقچیان مواد مخدر که ما زندانشان کرده بودیم همه آزاد گردیدند بود و ما دیگه هیچ قدرتی نداشتم آن‌ها برای ما خطر بود مخصوصاً فروشنده‌های مواد مخدر باندهای مافیا، خود طالبان به عفو عمومی پای بند نیستند عملاً سلاح می‌خواست درحالی‌که

سلاح را گرفته دیگه از کجا برایش تهیه می کردی پول از کجا می شد»
(مصاحبه شونده با کد ۲).

خیلی از نظامیان نه تنها خودشان امنیت ندارند بلکه خانواده شان نیز در امان نیستند و این امر بر نگرانی آنان می افزاید، به طوری که خانواده های آنان مجبور هستند در دو مکان و حتی به شکلی مخفی بگذرانند.

«من واقعاً نگرانم، پسر بزرگم ۱۷ سالش است و در یک شهری ناشناخته تر زندگی می کند، زن و فرزندان کوچکم در همان ولایت که در سابق زندگی می کردیم، این احتمال خیلی زیاد است که اگر پسرم خانه باشد او را دستگیر کنند و سپس از او بخواهند که پدرش؛ یعنی مرا پیدا کند طالبان سابقه استفاده از این گونه برخوردها را دارند که به اصطلاح آنجا قریب گیری می گویند» (مصاحبه شونده با کد ۲).

گفته ی زیر، بازهم نشان می دهد که کابوس ترس و هراس هم جا و هر زمان نظامیان را تعقیب می کند:

«دوستی داشتم از قوم پشتون در میان طالبان که در مواقع دولت که آن ها مخالف دولت بود، من کمکش کرده بودم، به من تماس گرفت که کجاستی؟ گفتیم خانه هستیم، به من گفت آنجا را ترک کن به عفو عمومی کدام اعتبار نیست؛ درحالی که که ما یک بار والی طالبان را از نزدیک دیده بودیم و به ما تضمین داده بود قرار بود دوباره ببینیم؛ ولی این دوستم گفت لازم نیست دوباره ببینید و درست هم می گفت، مادرم هم هر شب گریه می کرد و می گفت پسرم تو باید بروی، دیگه مجبور شدم زن و اولاد خوده جا گذاشته به ایران آمدم» (مصاحبه شونده با کد ۱۱).

این کابوس و هراس برای برخی از نظامیان به مراتب شدیدتر است؛ این نظامیان همان هایی هستند که جزو نیروهای ویژه و خاص همانند تکاورها بودند که شامل عفو عمومی طالبان نمی شدند، یکی از این نیروهای نقل زیر را برای ما بیان نموده است:

«من خودم عرض کردم که عضو نیروهای ویژه بودم و حکومت طالبان باوجود اینکه در مجموع هم به عفو عمومی شان پایبند نبود؛ اما از همان اول هم گفته بودند که برای برخی قطعات مثل قطعه خاص پلیس و قطعه کاماندوی اردوی ملی (ارتش ملی) عفو وجود ندارد» (مصاحبه شونده با کد ۱۶).

نظامیان، در همه ابعاد در شرایط دشواری قرار دارند، هرچند تحولاتی که در افغانستان آمد، بخش‌های زیادی از جامعه افغانستان را عملاً به حاشیه رانده است؛ اما نظامیان به دلیل پیشینه‌ی شغلی‌اش مسلماً وضعیت دشوارتری را تجربه می‌کنند، در ایران آن‌ها مهاجر است مثل سایر مهاجرین و پیشینه‌ی آنان که نظامی بودند در نظر گرفته نمی‌شود، درحالی که در وضعیت بسیار شکننده‌ی نسبت به سایر مهاجرین قرار دارند، از ترس و هراس و خطرات جانی گرفته تا وضعیت شدیداً نازل اقتصادی.

کار سخت و ملالت آور

هرچند مهاجرین افغانستانی به صورت عموم مشغول کارهای شاقه هستند؛ اما نظامیان، به دلیل پیشینه‌ی شغلی و نظامی‌گری‌شان؛ اکثرشان مهارتی به جز نظامی‌گری ندارند و بیشترشان ساده کارند و مجبور هستند کارهای شاقه انجام دهند حتی افرادی عادی در شرایط عادی وقتی تغییر شغل و مسلک دهد مدتی را باید تغییرات جدید دست‌وپنجه نرم کند تا حدود و ثغور کارش را دریابد؛ حال این امر برای افرادی که عمری را در جنگ سپری کرده است که خود تجربه منحصر به فرد است، اینکه به یک باره سلاح از دوش بردارد و به جایش بیل و کلنگ بر دوش گذارد و یا زباله جمع کند حتی تصورش دشوار است.

دوری از خانواده و دیار از یک طرف و سختی و کار و فشارهای بیرونی از سوی دیگر تاب‌آوری نظامیان را کاهش داده است طوری که برخی از آن‌ها قادر به ادامه کار شاقه نیستند. در ایران، اکثر نظامیان، بدون خانواده‌اند و قادر نبودند خانواده‌هایشان را از افغانستان خارج کنند، در این میان دوری از خانواده در کنار سختی کار، بر رنج بیشتر آنان می‌افزاید.

«در ایران در مرکز باز یافت زباله کار می‌کنم آن‌هم در شرایط که سرما گپ

می‌زنند و مجبور هستیم تحمل کنیم نگرانی زیاد است، محیط فوق‌العاده ناسالم از هر نظر است برای ما. من خیلی مبارزه کردم که بر این شرایط فائق بیایم ولی حقیقتاً خسته شدم چون اینجا فشار اقتصادی هست، فشار کار هست، فشار روانی هست و وقتی راه مبارزه هم نباشد ذهن آدم خسته میشه» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۹).

برخی از نظامیان از رفتارهای ناخوشایندی که به‌عنوان مهاجر دریافت می‌کنند آزرده‌خاطر هستند، گفته‌ی زیر را یکی از آن‌ها نقل می‌کند:

«یک روز در جریان کار دو نفر آمد به من گفت شما خارجی هستید، کشور خودتان را به ... [کلمه نامناسب] کشانید آمدید که اینجا را نیز چنین کنید، فکرش را بکن این جمله برای یک نظامی چه معنا می‌تواند داشته باشد، من هیچ چیزی نگفتم، چیزی هم نمی‌توانستم بگویم، غیرقانونی به کشورشان آمدیم، ماهم که چاره نداریم از مجبوری نباشد که وطن خود را ترک می‌کنند» (مصاحبه‌شونده با کد ۹).

در میان نظامیان حتی کسانی هستند که از سلامتی کامل برخوردار نیستند؛ ولی با آن‌هم مجبور هستند کار شاقه انجام دهند، گفته ذیل متعلق به یکی از مشارکت‌کنندگان است که

می‌گفت از ناحیه پاهایش صدمه دیده است و پاهایش ضعیف است و درد دارد:

«من خودم سه بار زخمی شدم همین الآن از ناحیه پاهایم رنج می‌برم جایی که کار می‌کنم بیشتر دستگاه‌های ما با پای کار میشه، صاحب کار به من میگه فلان کار را انجام بدی! من میگم از ناحیه‌ی پاهایم ضعیف هستم کار که با دست انجام شود برام بدی» (مصاحبه‌شونده با کد ۸).

نظامیان ساکن ایران، به‌خاطر دو مسئله، یکی اینکه اغلب مدارک کافی ندارند و دیگر اینکه ترس از دیپورت شدن دارند؛ لذا خودشان را بی‌پناه می‌بینند و قدرت چانه‌زنی و مطالبه‌گری‌شان را بتدریج در حین کار از دست می‌دهند. گفته‌ی زیر را یکی از آن‌ها نقل می‌کند.

«اگر حقوقی ما را ندهد نمی‌توانیم به صراحت مطالبه کنیم دیگه حال اگر کار نکنیم هم خود ما وهم خانواده گرسنه می‌ماند و اگر کار کنیم بسیار خسته می‌شویم» (مصاحبه‌شونده با کد ۲۰).

ظهور عادت‌واره‌های ناهمخوان

افراد نظامی همین که از نظامی‌گری وارد زندگی عادی می‌شوند حتی مدت‌ها زمان می‌برد تا با شرایط جدید عادت کنند و صدای توپ و تانگ را فراموش کنند و چه بسا تأثیرات جنگ تا سال‌ها سایه‌اش بر زندگی‌اش همچنان ماندگار بماند، از طرفی چون در آنجا با نظم و قواعد خاصی زندگی کرده است، توقع دارد که در بیرون از نظامی‌گری نیز چنین باشد و بی‌نظمی اذیتشان می‌کند؛ اما با توجه به اینکه نظامیان افغانستان به یک‌باره، شغل و همه چیزشان را از دست دادند و حتی فرصت نکردند که لااقل مدتی نزد خانواده‌شان بمانند تا اندکی فضای منعطف و پرمهری خانواده، زخم‌های را که در جنگ بر جسم و روح آنان وارد شده است مرهم کند و به آنان آرامش دهد؛ بلکه با همان تب‌وتاب و درد و رنج‌هایش مجبور به مهاجرت شدند و اکنون شرایطی که آنان تاحال تجربه نکرده بودند می‌تواند برای آنان سختی‌های فراوان داشته باشد، از طرفی نظامیان چون نسبت به شغلشان، احساس ارزشمندی بالایی داشتند که دارند به وطن خودشان خدمت می‌کنند؛ اما اکنون اولاً که کار برای آن‌ها سخت و دردناک است؛ همچنین خودشان را گرفتار یک نوع روزمرگی می‌بینند که فقط کار می‌کنند برای اینکه زنده بمانند. در ادامه گفته‌هایی از آنان را در ذیل مرور می‌کنیم که بیانگر شرایط متضادی است که آنان تجربه می‌کنند و چاره جز تحمل ندارند. یکی از آن‌ها چنین نقل می‌کند.

«ولی من با این عادات نمی‌توانم کنار بیام که جایی کار کنم و از کاری که به ثمر می‌رسد هیچ بهره‌ی نداشته باشم فقط و فقط به خاطر پول کار کنم کارگری این‌گونه خیلی سخت است» (مصاحبه‌شونده با کد ۳).

برخی از نظامیان که هیچ‌گاه کارگری نکرده بودند و تجربه کار فیزیکی نداشتند احساس خستگی بیشتری می‌کردند برای آنان از دست دادن شغل و منزلت و سختی کار دردناک

است:

«سه سال میشه که در ایران بدترین زندگی را دارم؛ اول که جسم و روح و روان ما با ما هماهنگ نیست که بتوانیم کار شاقه انجام دهیم، شرایط هیچ‌گونه برای یک فرد نظامی مساعد نیست که کار کنه، یک آدم غیرنظامی یا یک کارگر عادت دارد و مغز و جسمش برای کار شاقه هماهنگ است یا شاید اصلاً دوست دارد؛ اما کسی که کار فیزیکی را دوست ندارد و در مخیله‌اش نبوده، برایش سخت است: اول که خود کار سخت است، دوم آدم قانع نمی‌تواند که کیسه‌ی سیمان بلند کند وقتی خلاف عشق و علاقه‌ات کار کنی شما را آزار می‌دهد باعث خستگی فکر و ذهن میشه، باعث ناامیدی میشه، دیگه ما عین چیز هستیم» (مصاحبه‌شونده با کد ۴).

نداشتن مدارک، شرایط نامساعد کاری موجب افسردگی و ناامیدی شدید در برخی از مشارکت‌کنندگان شده بود در حدی که قادر به ادامه کار نبودند برخی از آنان شرایطش را این‌گونه روایت می‌کند.

«هفت الی هشت ماه کار فیزیکی کردم بوجی ۱ سیمان را با ریگ (ماسه) یک جای می‌کردم و زیر دست استاد، کار می‌کردم، اول که خود کار سخت است، دوماً گپ ناخوشایند و اضافه می‌شوم یا از طرف استادکار یا صاحب کار دیگه ترجیح میدم که دیگه همی کار را نکنم بعد از آن روز کار را ترک کردم همین موضوع چنان من را زمین‌گیر کرده و چنان افسرده شدم که بعد از آن، هرآنچه که تصمیم می‌گیرم که باید کار کنم حتی جرأت و انگیزه کار از من گرفته‌شده به چنان همی قضیه تأثیر بد گذاشته» (مصاحبه‌شونده با کد ۴).

برخی از مشارکت‌کنندگان از تجربه نظامی بالای برخوردار بودند نزدیک به بیست سال فعالیت نظامی داشته‌اند و در رده‌های بالا هم کار کرده بودند یکی از آنان می‌گفت هرچند ما می‌پذیریم که شرایط تغییر کرده و باید کار کنیم و سعی کنیم ولی در هر صورت

وضعیت موجود اذیت می‌کند و دیگر اینکه زحمت هرگونه که فکر می‌کنم به هدررفته و همین‌طور عمر ما زیر دست افرادی کار می‌کنیم که هیچ درک نمی‌کند و توقعی هم نیست او که نمی‌داند بر ما چه رفته است:

«... اکنون زیر دست کارفرما یا کارگرم، بدون هیچ ملاحظه‌ای، خودش می‌تواند آدم را رنج دهد. زمان می‌برد تا با این شرایط کنار بیای یا شاید اصلاً هیچ موقع نتوانی کنار بیای» (مصاحبه‌شونده با کد ۲).

مشارکت‌کنندگان از اینکه تا دیروز فرمانده بودند و امروز یک کارگر رده پایین به حساب می‌آیند رنج می‌برند آن‌ها از دوران نظامی‌گری‌شان می‌گفتند که حس ارزشمندی می‌کردند؛ و هدف داشتند و رشد خود را می‌دیدند اما الآن دیگه آن حس را ندارد و بی‌هدف گشتند و حتی رؤیا ندارند و از اینکه می‌بینند در مقایسه با یک کارگر که کمی با محیط آشنا تر است نمی‌تواند پول در بیاورد احساس سرخوردگی می‌کند.

«من بیست سال زحمت کشیدم اینجا در حد یک کارگری معمولی هم نیستم کسانی که سردی و گرمی ندیده» (مصاحبه‌شونده با کد ۱).

در بین مشارکت‌کنندگان کسانی بودند که در مدارج بالای نظامی فعالیت داشتند و آدم‌های سرشناس و بانفوذی بودند؛ ولی در حال حاضر مجبور به انجام کارهای هستند که از نظر اجتماعی در مرتبه‌ی نازلی قرار دارد گفته‌ی زیر را یکی از آنان برای ما روایت می‌کند.

«خود همین که شما قبلاً فرمانده بوده باشید و آبروی و عزت داشته‌اید و حال مثلاً در یک دامداری کار کنید و کسانی هم شما را بشناسد بالاخره یک مقدار سخت است» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۳).

در حسرت ارزش‌های ازدست‌رفته

افراد نظامی معمولاً گونه‌ای تربیت می‌شوند و آموزش می‌بینند که باید وطنشان را دوست داشته باشند و گر نه نمی‌توانند خطر کنند و نمی‌توانند نظامی باشند. من در جریان گفتگو با نظامیان دریافتم که چقدر نگاه قدسی و ارزشی به نظامی بودنشان را دارند، در حدی که

نظامی‌گری را نه شغل، بلکه آرمان و هدفشان می‌دانستند و از آن به‌عنوان یک ارزش و دوره‌طلایی عمرشان یاد می‌کردند. می‌گفتند ما در نظامی‌گری به ساعت نگاه نمی‌کردیم بلکه به کارمان نگاه می‌کردیم و به توانمان تا آنجا که می‌توانستیم سعی می‌کردیم فعال بمانیم؛ اما اکنون وقتی شرایطشان را مقایسه می‌کنند در شوک هستند که چه بودند و چه شدند و در حسرت روزهایی هستند که فکر می‌کنند دیگه بر نمی‌گردد یکی از آنان گفته زیر را برای ما روایت می‌کند.

«ما بسیار زیاد کار می‌کردیم، دوست داشتیم و زندگی در جریان بود و احساس می‌کردیم که زنده هستیم و زنده بودن ما معنادار و مفید است، هر چند مشکلات فراوان بود در نظام موجود بود؛ اما آدم‌های دلسوز هم بودند که مبارزه می‌کردند و خود همین امیدبخش بود» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۹).

روایت مشارکت‌کنندگان در تحقیق از قبل سقوط دولت نشان می‌دهد که آن‌ها کارشان را دوست داشتند و احساس رضایت خاطر می‌کردند در وضعیت اقتصادی بهتری هم قرار داشته‌اند در حقیقت آن‌ها هم ارزش‌های معنوی‌شان را از دست داده‌اند و هم ارزش‌های مادی‌شان را یکی از آن‌ها آن دوران را چنین روایت می‌کند.

«آن‌ها راحت‌تر از ما زندگی می‌کنند با پول کارگری و کار عادت دارد، راستش من در افغانستان از پولی که از نظامی‌گری می‌گرفتم چندان استفاده نکردم فقط پیش ما بود هر فامیل یا دوستی که نیاز داشت بهش می‌دادیم من در سن ۲۰ سالگی در منطقه خود بالاترین موتر را داشتم از پول خودم خریده بودم» (مصاحبه‌شونده با کد ۳).

برخی از نظامیان سعی دارند که عادات نظامی‌گری را همچنان در خودش حفظ کند و حتی در محیط کارشان ورزش می‌کنند و از تمرینات سختی که در دوران نظامی‌گری‌اش سپری کرده است می‌گوید گفته ذیل را یکی از آنان نقل می‌کند.

«در هر صورت آموخته‌ایم که زانوی غم بغل نکنیم، من همیشه تمرین می‌کنم و ورزش می‌کنم، ما در چله زمستان بین آب گل‌آلود تمرین می‌کردیم، به امید

روزهایی بهتر این سختی‌ها رو تحمل می‌کردیم. دوسال میشه که ایران هستم می‌تونم بگویم تعطیلی نداشتم مگرا ناچارا پیش آمده باشد، البته خسته کننده است ۱۲ ساعت کار می‌کنم» (مصاحبه‌شونده با کد ۱).

خیلی از نظامیان تحصیلات رسمی نظامی داشتند، جوان بودند و از احساس سرشاری و انرژی گذشته‌شان می‌گفتند که الآن دیگه ندارند و دانش نظامی‌شان هیچ کمکی به زندگی‌شان نمی‌کند، گفته ذیل را یکی از آنان روایت می‌کند.

«مدرسه نظامی (حربی شونزی) را خواندم و سپس دانشگاه نظامی را خواندم، کار داشتم و زمینه رشد در زمینه‌های مختلف وجود داشت با مشکلاتی اگر هم وجود داشت می‌تونستم به جلو برم، احساس غرور و با ارزش بودن داشتم بلاخره وطن خود ما بود ما خوش بین بودیم» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۷).

مشارکت‌کنندگان در تحقیق از سختی‌ها و زیبایی‌های خاطرات سربازی‌شان می‌گفتند و از شوق و سرزندگی‌شان که الآن در حسرتش هستند و ندارند.

«خیلی زحمت کشیده بودیم هر هفته هجده کیلومتر می‌دویدیم تا آماده باشیم. به چله زمستان با لباس‌تر و خیس پشت رینجر سوار بودم تحمل می‌کردم هر وقت به جنگ می‌رفتم با وجود خطرات اش؛ ولی حس ارزشمند بودن داشتم و حالم خوب بود. به لحاظ جسمی کاملاً آماده هستم یک اسپیشل فورس تا ۵۰، ۶۰ سالگی هم می‌تواند نظامی‌گری کند» (مصاحبه‌کننده با کد ۱).

برخی نظامیان از اینکه روزی نیرو داشتند و تشکیلات داشتند و بادیگارد و محافظ داشتند؛ ولی اکنون چیزی ندارند و یک کارگر معمولی به حساب می‌آمدند احساس خوبی نداشتند:

«همین که من در جریان وظیفه‌ام از ۱۰۰ نفر نظامی تا ۷۵۰ نفر زیر دستم بوده، در طول ۱۴ سال رهبری کردم» (مصاحبه‌شونده با کد ۲). «دوتا ماشین در اختیار بود و بادیگارد داشتم...» (مصاحبه‌شونده با کد ۵).

بی‌وطنی و مرگ تدریجی یک نظامی

کلمه وطن برای اکثر آدم‌ها معنی خاصی می‌دهد، یادآور حماسه‌ها، رشادت‌ها و از خودگذشتگی‌هاست؛ به‌ویژه اگر از آن دور بود. دنیای اجتماعی ما پر است از خاطرات و نجوای‌های که در رسای میهن‌پرستی و عشق به وطن در طول خدمت گفته و زمزمه شده است؛ اما برای یک نظامی کلمه وطن و میهن معنا و مفهوم عمیق‌تری دارد، برای آنان وطن مساوی با ناموس و جان و تن. باارزش‌ترین چیزی که حاضرند جانشان را در ازای آن بدهند، مشارکت‌کنندگان در این تحقیق نیز از این قاعده مستثنی نیستند، آنان باوجود اینکه به انواع مصائب گرفتارند؛ اما ناراحتی دوری از وطن همچنان بر دیگر رنج‌ها سنگینی می‌کند، گفته‌ی زیر را یکی از آنان برای ما روایت می‌کند.

«شخص خودم به این نتیجه رسیدم که بدون شیرین‌ترین اعضای فامیل هم میشه زندگی کرد، میشه قدم برداشت؛ اما بدون وطن نمی‌شود؛ بی‌وطن بی‌وطن است بی همه چیز است {گریه...} از وقتی ایران آمدم دوتا از اعضای فامیل ام فوت کرده، دوماه پیش دامادم را طالبان ترور کردند، خودم فرزند دارم که فعلاً از من دور است، این‌ها همه سخت است؛ اما شخص خودم را آنچه ازار می‌دهد بی‌وطنی است این قدر این موضوع برام سنگین است که عقده می‌گیرم، افسرده میشم و گپ زده نمی‌تأمم» (مصاحبه‌شونده با کد ۴).

برای یک نظامی مهاجر، رنج غربت و دوری از موطنش همچنان باقی است. نقل زیر را یکی از آن‌ها روایت می‌کند:

«خاک ناموس آدم است و بدون آن هیچ چیز نداریم من در اینجا مهاجر هستیم؛ اگر یک کسی به کوچه و خیابان گوشی از دستم بگیرد نمی‌توانم چیزی بگویم، اگر باهاش درگیر بشوی باید زندان بروی و اگر هیچ‌نگویی هم اذیت شوی به قانون هم که مراجعه کنی می‌گویند غیرقانونی هستی یک جرم دیگه هم اضافه میشه، قانون هم پاسخگو نیست؛ اما در خاک خودما لااقل کسی نمی‌گفت چرا این جا هستی» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۱).

احساس درماندگی و بی‌معناشدن زندگی

مشارکت‌کنندگان در تحقیق، از اینکه سال‌ها کار و پیکارشان نتیجه نداده است و قادر به تغییر وضعیت اجتماعی و فردی‌شان نیستند فکر می‌کنند به بن‌بست رسیده‌اند و حسی بر آنان مستولی گشته است که سعی و کوشش را با پیشرفت مرتبط نمی‌دانند:

«هرطرف که می‌خواهی رشد کنی سرت به کوه می‌خورد و در آخر نابودی خودت را می‌بینی» (مصاحبه‌شونده با کد ۴).

مشارکت‌کنندگان در تحقیق، پس از سقوط ناگهانی دولت دچار شوک شده و احساس شکست عمیق را تجربه کرده‌اند و در روزمرگی مفروطی به سر می‌برند طوری که هیچ‌گونه چشم‌انداز روشنی در زندگی‌شان ندارند. از اینکه زندگی برای آنان دیگر مثل گذشته نیست، راکد و بی‌معنا گشته است و انگیزه برای تلاش ندارند. گفته‌ی ذیل را یکی از آن‌ها روایت می‌کند.

«نمی‌دانم چه قسم بگویم! زندگی برای من متوقف شد؛ اول که آرمان و فعالیت‌هایم متوقف شد، من هدف داشتم که رشد کنم و کارهای بزرگ‌تری انجام دهم یک ناامیدی تمام‌عیار بر من چیره شده و از همه مهم‌تر اینکه من بین زنده ماندن و مرگ تصمیم گرفتم که بمیرم یا زنده بمانم به خاطر که زنده بمانم تصمیم گرفتم که باید از وطن بیرون شوم» (مصاحبه‌شونده با کد ۴).

برخی از نظامیان آن‌قدر از سختی کار و ناملایمتی ایام شکایت دارند که حتی نمی‌خواهند به زندگی ادامه دهند نقلی زیر را یک از آنان روایت می‌کند.

«همین‌طور به فکر بودم رفتم داخل اتاقک که لباس‌هایمان را تبدیل می‌کردیم یک چاقوی کهنه آشپزی همان‌جا افتاده بود برداشتم با همان چاقو شروع کردم به پاره کردن لباس‌هایم، اصلاً به اراده خودم نبود همین‌طور که به چرت و فکر بودم هم‌زمان لباس‌های کارم را پاره می‌کردم یکی از دوستانم صدا زد که توره چه شده؟ گفتم من این لباس را پاره می‌کنم، گفت چرا؟ گفتم زندگی به همی شکل فکر می‌کنم که هیچ نمی‌توانم فوق‌اش باید بمیرم، بگذارید بمیرم!»

(مصاحبه‌شونده با کد ۴).

اکثر مشارکت‌کنندگان در تحقیق در شوک حضور و احساس بی‌معنایی در زندگی‌اند، احساس پوچی و تهی بودن می‌کردند گو اینکه همه چیزشان از آن‌ها گرفته‌شده باشد نقل زیر را یکی از آنان روایت می‌کند.

«من خودم حال که دیگه نظامی نیستم احساس می‌کنم زندگی نمی‌کنم همه آرمان و اهداف ما بر آب شد» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۳).

آوارگی و آزدگی اجتماعی

تفنگ هست و وطن دو داشته مهم یک نظامی است؛ اولی قدرتش است و دیگری محبوبیتش است که برای آن می‌جنگد، وقتی این دو از یک نظامی گرفته شود هویتش مخدوش می‌شود، نظامیان افغانستان نه تنها این دو را از دست داده‌اند بلکه بار ملامتی و انگ‌های مختلفی از جامعه میزبان به آنان زده می‌شود. خواسته و ناخواسته در زیرپوست جامعه این حرف وجود دارد که گویا نظامیان آن‌طور که باید مقاومت نکردند و نجات‌نشدند؛ حتی اگر بر زبان نیاورند. از همین رو آنان از طرف بخشی از جامعه به‌عنوان دزد و همدست کفار تلقی می‌شوند و از طرفی برخی هم کسانی‌اند که وظیفه‌اش را گویا به‌خوبی انجام نداده است و ناکام خطاب می‌شود. گفته‌ی ذیل را یکی از آنان روایت می‌کند.

«هنوز به شوک هستم که چطور دولت سقوط کرد آنان که در رأس بودند فرار کردند و رفتند؛ اما تعداد که بیست سال در برابر طالبان جنگیده بودند؛ همین‌طوری به حال خودشان رها کردند سرنوشت آن همه بیوه و یتیم چه می‌شود، ما خانواده نداریم وطن نداریم، همه‌اش رنج است. از آن‌ها که بگذریم مدارک کافی در ایران نداریم هر روز که بیرون می‌رویم با هراس و ترس می‌رویم و می‌آییم» (مصاحبه‌شونده با کد ۱۴).

در افغانستان حتی اگر از نظر جانی و فیزیکی نظامیان امنیت داشته باشند ولی از نظر روانی ندارند و برچسب و انگ‌های مختلفی از سطوح مختلف جامعه دریافت می‌کنند گفته زیر

را یکی از آنان نقل می‌کند.

«من پیش فامیل و آشنا مشغول به کار شدم در طول روز همه‌اش این جملات در گوشم تکرار می‌شود، این فراری افغانستان هستند، این‌ها دولت را فروختن و...» (مصاحبه‌شونده با کد ۳).

«هیچ‌کس به فکر ما نشد ما پولی هیچ‌کجا را نداشتیم که برویم نظامیان تعدادشان در راه‌های ترکیه و اروپا از بین رفتند و آواره گشتند ... مردم خود ما سر ما خنده می‌کند که شما می‌گفتید وطن را آباد می‌کنید» (مصاحبه‌شونده با کد ۸).
«وقتی ما را می‌بینند می‌گویند که شما ناکام بودید دیگه نظر مردم است» (مصاحبه‌شونده با کد ۹).

برخی از مشارکت‌کننده‌ها از سختی و ساعات طولانی کار شکایت دارند و از چالش‌های که با خانواده‌اش در ایران دارد، مشارکت‌کننده‌ی زیر، دو برادرش را ازدست‌داده است، از این جهت است که کفالت سه خانواده را به دوش می‌کشد.

«تقریباً ۱۲ ساعت هم کار می‌کنم؛ ولی خرج سه خانواده به گردنم است کفایت نمی‌کند، دو سال است بچه‌هایم را شامل مدرسه نمی‌توانم برای آن‌ها نیز پول شخصی پرداخت می‌کنم، آگه برایتان بگویم در جای زندگی می‌کنم که در افغانستان حیوان هم نمی‌بستیم، سقف خانه ما چکه می‌کند» (مصاحبه‌شونده با کد ۷).

مشارکت‌کنندگان آنان که خانواده‌هایشان در افغانستان هستند از نگرانی و دوری شکایت می‌کنند و آن‌های که موفق شدند خانواده‌هایشان بیاورند از گرانی معیشت روزگار گلایه دارند.

«حتی به من گفته که دولت را فروختید و الآن ایران آمدید. فکرش را بکن ما بهترین دوستانمان را از دست دادیم خود و خانواده‌های خودش را به خطر انداختیم حتی آگه به شوخی هم باشد آزار دهنده است» (مصاحبه‌شونده با کد ۱).

بحث و نتیجه‌گیری

بسیاری از دانشمندان و متفکران بر این نظراند که تحول و دگرگونی‌های بزرگ در دنیا، پس از جنگ‌ها به وقوع پیوسته‌اند. تغییرات اجتماعی پس از جنگ را از منظرهای مختلفی می‌توان تحلیل کرد، یک منظر می‌تواند توجه به تغییر و تحولات اقشار اجتماعی درگیر در جنگ باشد.

چنانچه گذشت، مشارکت‌کنندگان در تحقیق عموماً نظامیان جوان هستند، گروه سنی آنان بین ۲۷ تا ۴۹ سال است، هم شیعه‌مذهب هستند و هم اهل سنت، قومیت آن‌ها از پشتون، تاجیک، هزاره، سادات و ازبک است. درجه نظامی آن‌ها درجات متوسط نظامی تا عضو ویژه ارتش افغانستان را در برمی‌گیرد. در ایران برای امرارمعاش خود و خانواده که در افغانستان هستند، عموماً در مشاغل کارگری چون تخلیه بار، مقنی‌گری، کارگر ساختمان، کارگر بازیافت پلاستیک، کار در معدن و نگهبانی مشغول‌اند. درآمد اندک، مخارج سنگین و خوراک ناکافی از ویژگی زندگی روزمره آن‌هاست، عموماً محل کار و زیست آن‌ها یکی است که شرایط مناسبی هم ندارد، اکثر آن‌ها نیز تجربه کشته و از دست دادن اقوام و دوستان نزدیک خود را در سال‌های اخیر دارند. با پردازش یافته‌ها و تمام تم‌های فراگیر می‌توان نوعی «احساس ترومای جمعی» را در میان اقشار نظامیان مهاجر در ایران مشاهده کرد. به دلیل اهمیت این موضوع که به نحوی گویای مرکزی بودن تمام تم‌های فراگیر ماست، در این بخش، یافته‌ها و تم‌های تحقیق را حول مفهوم ترومای جمعی پردازش می‌کنیم.

رخدادهای تروماتیک اغلب همچون انقطاعی ناگهانی و خشن، در نظم موجود هستند. تجربه متعارف ما از جهان را دگرگون می‌کنند و ارزش‌های تثبیت‌شده اخلاقی، وجدانی، اجتماعی و سیاسی را به چالش می‌کشند (Jewel, 2018: 25). معمولاً تأثیرات ویرانی ناشی از جنگ، گروه‌های خاصی را بیشتر از سایر گروه‌ها درگیر تروما می‌کند. برای گروه‌های نظامی ترتیب و چینش بسیاری از رویدادهای قبل و بعد از جنگ، تروما را برای آنان تشدید کرده است. جامعه همچنین در موقعیتی معین آن‌ها را با «واسطه‌ای اجتماعی» دیگری به تروما

نزدیک می‌سازد. در ادامه تحقیق، برخی از این واسطه‌های تشدیدکننده تروما برای گروه‌های نظامی تشریح می‌شود. در آغاز مصاحبه‌های تحقیق، بیشترین تأکیدی که همراه با نوعی شوک و حالتی از ناباوری بود، به تحلیلی ساختاری در مورد کشور افغانستان برمی‌گشت، تحلیلی در مورد نحوه و روند ناگهانی سقوط دولت. برای بسیاری از نظامیان که تا تصرف طالبان اطلاعی از سقوط سیاسی دولت نداشتند، این رخداد لرزه‌ای عجیب به نظام شناختی آنان وارد ساخته بود، برای آنان غیرقابل باور است که کشور یک شبه دچار این فروپاشی شده باشد، آنان معتقدند که دست کشورهای دیگری همچون آمریکا و تغییر استراتژی این کشور در این سقوط یک شبه بسیار عیان است، گویا آنان بازی پیچیده دیگری را به راه انداخته‌اند که پیش‌لرزه‌های آن را بیش از هر کس دیگری نظامیان احساس کرده بودند، منزلت‌زدایی و به حاشیه‌رانی نظامیان قبل از سقوط دولت گویای این وضعیت است. تا پیش‌ازین، آنان به‌عنوان یکی از گروه‌های منزلتی مهم جامعه افغانستان محسوب می‌شدند. همان‌طور که در بخش نظری گفته شد گروه منزلتی به‌عنوان گروهی از افراد یک جامعه شناخته می‌شوند که می‌توانند با کیفیت‌های غیراقتصادی مانند شرف، اعتبار و افتخار از بقیه متمایز شوند، در این تعریف، گروه‌های نظامی که تولیدکننده ارزش‌هایی چون شرف، حماسه‌آفرینی، مبارزه با دشمن و دفاع از وطن شناخته می‌شدند، نیز گروهی منزلتی بودند که اعتبار بالایی در جامعه داشتند، از شانس‌های قابل قبولی برای زندگی برخوردار بودند و به شغل خود به‌عنوان وظیفه‌ای مقدس افتخار می‌کردند. ذکر این نکته لازم است که فرصت‌هایی که آنان در دستیابی به محصولات کمیاب و ارزشمند به‌واسطه تصدی شغل خود داشتند نسبتاً بالا بود، در چنین شرایطی در نتیجه دگردیسی سریع وضعیت سیاسی، تمام وجوهاتی که به نحوی به این گروه شأن و افتخار و قدرت می‌بخشیده است در هم می‌پیچد و نابود می‌شود. نظامیان در طول این دوره گذار سیاسی، ضربه روحی سختی را تجربه کرده‌اند. هبوط منزلتی یک شبه نظامیان و تلاش برای خروج از کشور هم‌زمان به معنای از دست رفتن تمام دارایی و اموال آن‌ها در کشور افغانستان نیز بوده است که به نحوی خود به معنای یک شوک اقتصادی دیگری است که بر زندگی آنان سایه انداخته است. دور از انتظار نیست که

شرایط برای آنان در کشور مقصد، مانند بسیاری از مهاجران و آوارگانی که در کشورهای دیگر وجود دارند، مهیا نباشد، خانواده اکثر نظامیان ساکن در کشور ایران، افغانستان است و بخش مهمی از هراس، اضطراب و استیصال آنان از خطری است که متوجه خانواده و فرزندان آنان می‌شود، نیروهای سیاسی رقیب از حضور و وجود آنان به‌عنوان اهرمی در جهت فشار برای برگرداندن گروه‌های نظامی به داخل استفاده می‌کنند، ترس از دست دادن خانواده برخی از نظامیان را به برگشت به کشور کشانیده که چیزی جز از دست رفتن جان برای آنان به همراه نداشته است، دوری از خانواده و پدر و مادر برای آنان ملال عاطفی سنگینی است که با تجربه شرایط دشوار کار و سکونت، سنگینی آن را دوچندان می‌کند، سختی کار برای آنان بسیار بالاست، درآمد چندانی ندارند، فضای کاری آن‌چنان که باید استاندارد نیست و محل اسکان مناسبی نیز ندارند، از همه مهم‌تر هراسی است که در ظاهر شدن آنان در ملاءعام هویدا می‌شود، دستگیری آنان توسط پلیس انتظامی ایران به معنای استرداد آنان به کشور افغانستان و خطر تجربه مرگ برای آنان است. کابوس طالبان به‌راستی برای بیشتر آنان جدی است. یافته‌های ما نشان می‌دهد تغییر شغلی گروه نظامیان در ایران یک تغییر شغلی ساده نیست. ما برای تحلیل این بخش، از مفهوم ناهمسازی عادت‌واره پیروردیو استفاده می‌کنیم. به‌زعم بوردیو (۲۰۱۴: ۲۳۹-۳۲۸; Bourdieu, 2001: 35). بدین معنا که گروه‌های نظامی در جامعه افغانستان و در میدان‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جایگاه خاصی داشتند که عادت‌واره‌های خاصی را نیز برای آن‌ها ایجاد کرده بود. این عادت‌واره شامل برخورداری از یک زندگی نسبتاً مرفه، اشتغال به فعالیت‌های موردعلاقه، مورد ارج و احترام بودن، دستور دادن و کمتر دستور گرفتن، داشتن سرمایه اقتصادی و فرهنگی بالا و عادت به دیده شدن است، اما اینک همه‌چیز صورتی دیگر پیدا کرده است. بوردیو از جنگ به‌مثابه عاملی یاد می‌کند که اثر ناسازی عادت‌واره را در میان گروه‌های اجتماعی تشدید می‌کند. اثر ناسازی یعنی عقب ماندن عادت‌واره با تمام ویژگی‌های ذهنی، عملی و حتی جسمانی از تغییرات ایجادشده. مهم‌تر از هر چیزی در شرایط جدید، مشغولیت به کار جدید برای نظامیان سخت است، آن‌ها هرگز عادت به انجام چنین

کارهایی نداشته‌اند، آن‌ها عادت داشته‌اند دستور بدهند تا دستور بگیرند، تحصیلات بالا و سرمایه فرهنگی بالایی داشته‌اند که دیگر کاربردی ندارد. آن‌ها از آن شرایط شور و حماسه شغل نظامی‌گری خود درآمده و گرفتار روزمرگی شده‌اند، برای آنان دیگر کار جایگاه تقدس یافته قبلی را ندارد، آنان کار می‌کنند تا زنده بمانند. تمام این عادت‌واره‌های ناهم‌ساز سرچشمه رنج اجتماعی گروه‌های نظامی بوده است. رنج دیگر نظامیان، داغ‌ننگی است که برخی از اعضای جامعه‌ی خودی در مواجهه با آنان اعمال می‌کنند، از سوی گروه مسلط، به‌عنوان دزد و همدست با خارجی‌طرد و رانده می‌شوند و از سوی بخش دیگری جامعه به دیده حقارت نگریسته شده؛ که گویا وظیفه‌شان را به‌درستی انجام نداده‌اند و از وطن دفاع نکردند. برخلاف خصلت مشترک بسیاری از آوارگان و مهاجران در کشورهای میزبان که حافظه تاریخی و انسجام مشترکی با یکدیگر دارند، برای بسیاری از نظامیان، داستان صورت دیگری به خود پیدا می‌کند. موضوع حکایت از برچسب «خائن» به آن‌هاست. برچسب یا داغ‌ننگ به‌عنوان برساختی اجتماعی زمانی روی می‌دهد که فرد می‌پذیرد ویژگی دارد که دلالت بر هویت اجتماعی بی‌ارزش شده در جامعه است، به عبارتی داغ‌ننگ «بی‌ارزش‌کننده هویت اجتماعی» است (Yang et al., 2007: 2)، برای این قشر از نظامیان که همواره شغل و کنش خود را افتخارآمیز و مقدس می‌دانند انگ‌خیانت به کشور، رها کردن کشور و بی‌تفاوتی به آن بسیار دردناک است، به‌ویژه اگر از جانب هم‌وطنان و جامعه‌ی خودی باشد. گافمن از سه نوع داغ‌ننگ حکایت می‌کند؛ (۱) داغ‌ننگی که مربوط به زشتی‌ها و معایب مربوط به بدن می‌شود، (۲) نواقص و کمبودهایی که مربوط به شخصیت فرد است، (۳) داغ‌ننگی که قومی و قبیله‌ای است. به نظر می‌رسد داغ‌ننگی که بر نظامیان روا داشته شده است مرحله‌ای بالاتر است داغ‌ننگی فراقومی و ملی است، چنین ننگی برای آنان یک صدمه شناختی بزرگ است.

برای نظامیان طیف وسیعی از صدمات و بیماری‌های روحی و روانی وجود دارند که برخلاف جنگ‌کشنده نیستند؛ اما تروماتیک محسوب می‌شوند. بسیاری از آنان اما در روایت‌های خویش امیدوار به ترمیم این وضعیت تروماتیک خود هستند، تاب‌آوری فرهنگی

با جامعه میزبان؛ یعنی ایران یکی از این موارد است، تاب آوری فرهنگی به معنای استقامت هنجارها و کنش های فرهنگی در خلال رویدادهای تروماتیک است و شامل توجه به سنت ها، عادات، زبان و مذهب است، در گفته های آنان احساس نزدیکی فرهنگی، قرابت زبانی و مذهبی و حس امنیت در این کشور ترمیم کننده بخشی از زخم های وجودی آنان است. آرزوی بازگشت دوباره آنان به وطن خود یکی از رخدادهای ترمیمی دیگر است. نتایج تحقیق نشان می دهد که عموماً نظامیان دیگر تمایل به جنگ دیگری در افغانستان نیستند و حتی دیگر در سودای به دست آوردن قدرت نیستند؛ آنان بیش از هر چیزی امنیت و آبادی کشور و برگشت به میهن خویش را طلب می کنند، به شرط اینکه با آنها به گونه ای مدارا صورت گیرد. از نظر آنان مدارای دوطرفه موقعیتی را برای اعضای جامعه ایجاد می کند که افراد در آن با خویشن داری و تسهیل گری با همدیگر برخورد می کنند. از نظر آنان عدم مدارای سیاسی طالبان، امکان زیست تنوعات فرهنگی، قومی و حزبی را سلب کرده و ایجاد ناامنی را بیشتر می کند. این در حالی است که به زعم آنان هدف همه می توانست توسعه و پیشرفت افغانستان باشد. در آخر آنچه می تواند از این ترومای جمعی بکاهد سازو کاری است که از طریق مدارای اجتماعی بیشتر با این گروه ها از ترس و هراس آنها از دستگیری و استرداد به کشور افغانستان تا زمانی که مشکلات داخلی آن کشور حل و فصل نشده، جلوگیری شود.

سپاسگزاری

از همه مشارکت کنندگان در پژوهش سپاسگزاری به عمل می آوریم.

تعارض منافع

در این پژوهش تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Sedigheh Piri
Ahmad Ghiasvand
Mohammad Basirat

<https://orcid.org/0000-0003-1957-2351>

<https://orcid.org/0000-0002-6639-9339>

<https://orcid.org/0009-0008-4355-4339>

References

- Berger, J. N. B. (1992). Status inconsistency in task situations: A test of four status processing principles. *American Sociological Review*, 43, 855.
- Bourdieu, P., & Chavoshian, H. (2014). *Tamyiz* [Distinction]. Tehran: Tahlith Publications.
- Bourdieu, P., & Mardihā, M. (2001). *Nazarīyeh-ye keshnesh, dalā'il-e 'amali va entekhab-e 'aqlāni* [Theory of action, practical reasons, and rational choice]. Tehran: Naqsh-o-Negar Publications.
- Cohen, B. (2009). *Mabāni jāme'-shenasī* [Foundations of sociology] (A. Tavasoli, D. R. & Fāzel, Trans.). Tehran: Samt Publications.
- Gerhard, E. L. (1954). Status crystallization: A non-vertical dimension. *American Sociological Review*, 19.
- Ghiasvand, A. (2006). A study of the awareness and attitudes of martyrs' children toward the martyrdom of their fathers. Research proposal for the Martyrs and Veterans Foundation.
- Ghiasvand, A. (2008). Sociological analysis of 'status anxiety' among the children of martyrs and veterans. In *Proceedings of the second conference on pathology of promoting the culture of sacrifice and martyrdom* (Mazandaran).
- Lipst, M., & Colleagues, J. (2002). *Jāme'-shenasī-ye geshrahā va nābarābari-hā-ye ejtemai* [Sociology of stratification and social inequality]. Tehran: Nika Publications.
- Malek, H. (2004). *Jame'eh shenasi-ye geshrahā va nābarābari-hā-ye ejtemai* [Sociology of social stratification and inequalities]. Tehran: Payām-e Noor Publications.
- Melvin, T., & Nikgozar, A. (1994). *Jame'eh shenasi-ye geshrahbandi va nābarābari-hā-ye ejtemai* [Sociology of stratification and social inequality]. Tootia.
- Moradi, O., & Jamshidi, A. (2022). A study of Afghan migrants' status in the Korserkhi area based on diasporic discourse. *Interdisciplinary Studies in Arts and Humanities*, 2(1), 2022.
- Pour, F. R. (2001). *Tose'eh va tazad* [Development and conflict]. Tehran: Sahami Entehā Publication.
- Richard, S., & Zoghi, B. (2019). *Ehtiram, takvin-e manesh dar jahan-e nābarābari-hā* [Respect, character formation in a world of inequalities]. Shirāzeh.
- Sarookhani, A. (1994). *Farhang-e oloum-e ejtemai* [Culture of social sciences]. Tehran: Keyhan Publications.
- Schinkel, W., & Tacq, J. (2004). The Saussurean influence in Pierre Bourdieu's relational sociology. *International Sociology*, 19(1).

- Weber, M. (2005). *Eqtesād va jāme'eh* [Economy and society] (M. Manoochehri, M. Turabinezhād, & M. Emādzādeh, Trans.). Tehran: Samt Publications.
- Yavahīnyen, Y. A., & Salavāti, B. (2020). *Sarchemeshe* [Roots]. Afghan migrants in Iran: Migration patterns and trends.
- Zāri', B., Kāveh Firouz, Z., & Babāsefri, N. (2015). Study of Afghan women's migration experience (Case study: Karaj City) [Master's thesis, Kharazmi University].

استناد به این مقاله: پیری، صدیقه، غیاثوند، احمد، بصیرت، محمد. (۱۴۰۲). روایت مهاجرت و منزلت نظامیان

دولت پیشین افغانستان، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۰(۱۰۳)، ۹۳-۱۳۰. DOI:

10.22054/qjss.2024.82120.2837

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...